

דליה מרקס

בְּזִמּוֹ

מסעות בלוח השנה היהודי-ישראלי

להדליק נר לרבה רגינה

"Fähigkeiten und Berufungen hat Gott in unsere Brust gesenkt und nicht nach dem Geschlecht gefragt. So hat ein jeder die Pflicht, ob Mann oder Frau, nach den Gaben, die Gott ihm schenkte, zu wirken". (Regina Jonas)

"כישורים וייעוד נטע האל בלבותינו, ולא שאל על אודות המין שלנו. ולכן על כל אישה ואיש מוטלת החובה להביא לידי הגשמה את מה שהאל העניק להם". (רגינה יונאס)

בלב האפלה שירדה על יהודי אירופה בימי השלטון הנאצי, נדלק נר מיוחד בראש חודש טבת תרצ"ו (27 בדצמבר 1935). בתאריך זה הוסמכה לרבנות בגרמניה האישה הראשונה בהיסטוריה של עם ישראל, הרבה רגינה יונאס. יונאס, שהוסמכה בגרמניה ונרצחה בשואה, הייתה אף הראשונה בתולדות עמנו שטענה, על בסיס של דיון הלכתי שיטתי, לשוויון זכויות לנשים ביהדות, ובכלל זה הסמכתן לרבנות.⁶⁷

"האם נשים יכולות לכהן ברבנות?"

רגינה יונאס נולדה בשנת 1902, חייתה עם אמה בשכונה ענייה בברלין ומעולם לא נישאה. מגיל צעיר שימשה יונאס כמורה בבית הספר היהודי בברלין. את לימודיה המשיכה בבית המדרש הגבוה ללימודי היהדות, וסיימה אותם בשנת 1930. אך לא די היה לה בכך, והיא שאפה לקבל סמיכה לרבנות בימים שבהם לא עלה על הדעת להסמיך נשים. כותרת עבודת הגמר שלה הייתה: "האם נשים יכולות לכהן ברבנות?". שאלה זו, הנראית היום לרבים טריוויאלית, הייתה חסרת

תקדים בשעתה. יונאס השתמשה בשפה מתונה ומדודה והציגה טיעונים רבים מתוך הספרות הרבנית כדי להוכיח שנשים יכולות להיות מוסמכות לרבנות.

בעבודת הגמר שלה התמודדה יונאס, למשל, עם הטענה שעבודה משותפת של נשים וגברים תביא ל"קלקולים מיניים". היא השוותה בין היתר את ההיתרים שניתנו לגברים לא נשואים, או אלמנים, לשמש כמורים במסגרות שבהן הם עשויים להיחשף לחברת נשים, והראתה שדבר זה אינו מוביל להתנהגות בלתי ראויה. מכך ניתן ללמוד, טענה, שגם נשים יכולות לכהן בתפקידים מנהיגותיים ללא חשש. בסיומה של עבודת הגמר שלה, יונאס כותבת: "אחרי ככלות הכול ובהתחשב בכל העניינים שנידונו לעיל, אין זה מהפכני מדי, או בלתי-יהודי, לראות שלמעשה אין מניעה [לאישה] לשמש כמלמדת או כרבה".⁶⁸

יונאס לא ראתה את עצמה כמהפכנית. אדרבה, היא הייתה אישה מסורתית למדי. מטרתה הייתה להוכיח מתוך המקורות עצמם ובכלים הלכתיים קלסיים, שאין סיבה למנוע מנשים לקבל סמיכה לרבנות. איני יודעת אם היא הייתה מגדירה את עצמה כפמיניסטית, אולם היא ללא ספק הייתה פורצת דרך, וכיום היא משמשת השראה לנשים רבות.

הרב ליאו בק (1873–1956), שעמד באותו הזמן בראש יהדות גרמניה, נמנע מלהצהיר בגלוי על תמיכתו

ביונאס ובדרישתה להסמיך נשים אבל סיפק לה, ככל הנראה, עידוד ותמיכה שקטה. בק שמר איתה על קשר בכל שנות פעילותה, והוא ואשתו התכתבו עמה בידידות שנים ארוכות. לאחר מאבקים עיקשים, קיבלה יונאס סמיכה פרטית לרבנות מהרב מאקס דינמן, אחד הרבנים הליברליים הבולטים בגרמניה (עלה לארץ בשנת 1938). כרפה, עסקה יונאס בהוראת יהדות, עבדה כיועצת רוחנית בבית חולים, בבית אבות ובמוסד לעיוורים, שימשה כמרצה ודרשנית ברחבי גרמניה ופירסמה מאמרים בנושאים הגותיים ותיאולוגיים.

רבה ביחי רעה

יונאס לא עזבה את עבודתה גם כשכלתה הרעה אל יהודי גרמניה. בשנת 1942 היא גורשה עם אמה לגטו טרוזין (טרזינשטאדט), וגם שם המשיכה לעבוד כיועצת רוחנית (Seelsorger) לצדו של ויקטור פרנקל, הפסיכיאטר הנודע, שכתב אחרי השואה את הספר "האדם מחפש משמעות". היא לקחה על עצמה את המשימה הקשה לקבל את פניהם של היהודים שהגיעו ברכבות לטרזינשטאדט ולסייע להם להסתגל לקשיי החיים שנכפו עליהם. יונאס המשיכה להרצות ולארגן שיעורים, הצגות תיאטרון ומופעים כדי להקל על אסירי המחנה ולהסיח דעתם מזוועות היומיום. בין עשרים ושלוש ההרצאות שלה ששרדו נמצאו הרצאות על שמירת שבת ומצוות בתנאי המחנה. על אף ההתנגדות של אחדים לכהונתה, יש עדויות לכך שהאולמות בהרצאותיה ובדרשותיה היו מלאים עד אפס מקום, וכי רבים עמדו ליד הדלת וברחוב כדי להקשיב לה. דבריה נגעו ללבבות המעונים.

זמן קצר לפני שגורשה לטרזינשטאדט, מסרה יונאס את מסמכיה האישיים למשמרת בארכיון בקהילה היהודית בברלין. בין המסמכים נמצאה עבודת הגמר שלה, שאותה הגישה לבית המדרש הגבוה ללימודי היהדות בברלין (שנסגר בפקודת הנאצים בשנת 1942). יונאס נשלחה למחנה המוות אושוויץ בשלהי שנת 1944, שם נרצחה לאחר זמן קצר.

במכתב להוגה והחוקר מרטין בובר משנת 1938, העידה רגינה יונאס על עבודתה, באומרה:

"אני מעניקה הדרכה רוחנית לחולים בבתי החולים ובבתי האבות בברלין, אני גם מרצה בבית הכנסת, עורכת הלוויות, ונושאת דרשות בבתי הכנסת של בתי האבות בברלין".

בהמשך המכתב מבקשת יונאס מבובר שיעזור לה לעלות לארץ, אולם בסופו של דבר לא יכלה לעזוב את אמה ונשארה בגרמניה:

"אני סבורה שבחברה החסידית יש יותר חופש ויש פחות דעות קדומות כלפי נשים. קיוויתי למצוא אצל הבנה לנושא, שלא מצאתי אצל המורים שלי; 'שאלת האישה' היא שאלה מורכבת כמו 'השאלה היהודית' בתפוצות. אני לא רוצה לעזוב את המקצוע שלי, אני חייבת לעבוד בו. אולי יש אפשרות בארץ..."⁶⁹

שכחה או השכחה?

בראשית שנות התשעים, לאחר נפילת חומת ברלין ואיחוד גרמניה, נפתחו לעיני הציבור הארכיונים שהיו עד אז גנוזים ושמורים. עם פתיחתם התגלה שפע מידע מפתיע על יהדות גרמניה בדורות האחרונים. בין המסמכים שנשתמרו בארכיון הקהילה היהודית, שהוחזק באותה העת בעיר פוטסדם, התגלתה מעטפה ובה מסמכיה של יונאס, שכמעט נשכחה עד אותו הזמן. במעטפה נמצאה עבודת הגמר פורצת הדרך שלה על סמיכת נשים, תמונות אחדות שלה ותעודת ההסמכה שלה משנת 1935.

סיפורה של רגינה יונאס נעלם מן העין לא רק בשל קצה האכזרי, ובשל כך שרבים מן האנשים שאותם סעדה נרצחו אף הם, אלא גם בשל שתיקה לא מובנת ולא מוסברת ששררה סביב דמותה ופועלה. קשה להבין מדוע רבים מהאישים הבולטים ביהדות גרמניה בתקופת השואה, שהכירו את יונאס ואת עבודתה, לא הנציחו אחרי השואה את שמה ואת פועלה, ומדוע כמעט איש מניצולי המחנה לא הזכיר אותה לאחר אותן שנים נוראות. אף אני, רבה בעצמי, לא ידעתי על יונאס דבר עד לפני שנים אחדות, וסברתי שהנשים הראשונות שהוסמכו לרבנות היו בארצות הברית בשנות השבעים של המאה הקודמת.

הסיבות ל"אמנזיה ציבורית" זו נותרו עלומות. לגבי אחדות מהן נוכל רק לשער, ובוודאי שלא נוכל לשפוט את ניצולי השואה על הזיכרונות שלהם מן השנים האפלות ההן ועל מה שבחרו לחלוק

אחרי התופת. מה שנותר בידינו הוא החובה והזכות להאיר את שמה של זו שהאירה לבני עמה באפלה שבתקופות, ולדאוג לכך שמורשתה של זו שרצחו שונאינו לא תישכח עוד.

בשנים האחרונות זוכה יונאס באירופה להכרה שהייתה ראויה לה לפני שנות דור. טוב נעשה אם גם בישראל נחלוק כבוד לחלוצה טרגית זו. ראש חודש טבת, חג הבנות, הוא מעתה מבחינתי גם חגה של רגינה יונאס, אחות רחוקה ואמיצה.

נשים ברבנות

בשנת 1972 הוסמכה סאלי פריסנד לרבנות בהיברו יוניון קולג', בית המדרש של התנועה הרפורמית בסינסינטי. זו הייתה הסמיכה הממוסדת הראשונה של אישה לרבנות. מאז הוסמכו מאות נשים בתנועות הלא-אורתודוקסיות והן משרתות כמנהיגות וכמובילות בקהילות ובמוסדות יהודיים ברחבי העולם.

בשנים האחרונות נשים

אורתודוקסיות יוצרות אפשרויות לכהונה בתפקידי רבנות בקהילה, כמורות הלכה ועוד. מוסדות אחדים נענו למאמצייהן של נשים אלה והחלו בהכשרה ובהסמכה של נשים לרבנות בארץ ובתפוצות.

הרבנית דבורה עברון, למשל,

מנהלת את המכון למנהיגות הלכתית של "אור-תורה סטון" בירושלים, המכשיר מנהיגות רוחניות ומורות הוראה.

